

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційну роботу
Куценка Артемія Сергійовича
на тему:

**«Науково-методичні засади забезпечення конкурентоспроможності
будівельних підприємств в умовах відбудови економіки України»,**
подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051
«Економіка» галузі знань
05 «Соціальні та поведінкові науки»

1. Актуальність теми дисертації

Актуальність теми дослідження А.С. Куценка не викликає сумніву та зумовлена низкою об'єктивних чинників сучасного етапу розвитку національної економіки.

Будівельна галузь є однією з ключових складових процесів повоєнного відновлення України. Масштабні руйнування інфраструктури, спричинені повномасштабним вторгненням, зумовлюють зростання попиту на будівельно-відновлювальні роботи, а отже – і вимог до конкурентоспроможності підприємств, здатних якісно й у визначені строки їх виконувати. Як переконливо показано в роботі на основі аналізу системи публічних закупівель Prozorro, воєнний стан суттєво трансформував конкурентне середовище галузі: спрощення закупівельних процедур призвело до зниження середньої кількості учасників тендерів, зростання частки закупівель з одним учасником та прямих договорів, а також географічних диспропорцій через релокацію підприємств із прифронтових територій. Ці процеси формують нові аспекти наукової проблеми забезпечення конкурентоспроможності будівельних підприємств, які потребують подальшого теоретичного та методичного опрацювання.

Актуальність дослідження підсилюється й курсом України на європейську інтеграцію – гармонізацією будівельних стандартів із нормами ЄС, зокрема впровадженням Єврокодів, та адаптацією законодавства про захист економічної конкуренції до європейських практик. Водночас наявний науковий доробок, ґрунтований здебільшого на класичних економічних теоріях (Ф. Кене, А. Курно, Й. Шумпетер, М. Портер), недостатньою мірою враховує галузеву специфіку будівництва – проєктний характер діяльності, капіталомісткість та залежність від інституційного середовища, – що формує наукову прогалину, яку покликане заповнити дане дослідження через розроблення методичного інструментарію

оцінювання конкурентоспроможності на основі методу аналізу ієрархій.

Таким чином, обрана тема є актуальною як з теоретичної точки зору – у частині розвитку наукових уявлень про конкурентоспроможність будівельних підприємств в умовах структурних трансформацій економіки, так і з практичної – з огляду на потребу вітчизняних підприємств у науково обґрунтованому інструментарії підвищення конкурентоспроможності в контексті післявоєнної відбудови України.

2. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових досліджень, висновків і рекомендацій, що наведено в дисертації

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації А.С. Куценка є достатнім та відповідає поставленій меті й завданням дослідження. Обґрунтованість отриманих результатів забезпечується логічною структурою дослідження, послідовним поєднанням теоретико-методичних і прикладних положень, використанням сучасного наукового інструментарію та опрацюванням значного масиву наукових праць і нормативно-правових джерел.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять положення сучасної економічної теорії, теорії конкурентоспроможності підприємств, стратегічного управління, економічного аналізу та багатокритеріального оцінювання. Автором здійснено систематизацію наукових підходів до трактування конкурентоспроможності підприємства та обґрунтовано її розгляд як інтегральної багатофакторної характеристики, що враховує взаємозв'язок організаційно-технологічних, кадрових, ринкових і фінансово-економічних чинників.

Достовірність результатів забезпечується використанням системного, структурно-функціонального, порівняльного та економіко-статистичного підходів, а також інструментарію багатокритеріального оцінювання. Важливе місце в дослідженні посідає метод аналізу ієрархій та метод парних порівнянь, застосування яких дозволило визначити вагомість окремих критеріїв і сформувати інтегральний показник конкурентоспроможності підрядних будівельних підприємств. Запропонована ієрархічна модель передбачає врахування чотирьох груп показників – економічних, організаційно-технологічних, кадрових та ринкових, і забезпечує можливість їх зведення до єдиного узагальнюючого індексу.

Обґрунтованість методичних положень підтверджується також перевіркою узгодженості експертних оцінок та їх використанням для формування вагових коефіцієнтів критеріїв. Застосований підхід дозволяє не лише визначити поточний

рівень конкурентоспроможності підприємств, а й виявити ключові фактори та резерви його підвищення.

Достовірність прикладних результатів підтверджується їх апробацією на матеріалах діяльності підрядних будівельних підприємств та використанням запропонованої методики для порівняльного оцінювання їх конкурентних позицій. Застосування розробленого інструментарію дало змогу виявити сильні й слабкі сторони підприємств, визначити рівень їх конкурентоспроможності та сформуванню інформаційну основу для прийняття управлінських рішень. При цьому автором запропоновано механізм, який поєднує внутрішні можливості підприємства з викликами зовнішнього середовища та орієнтований на формування стійких конкурентних переваг.

Обґрунтованість висновків і рекомендацій підтверджується їх відповідністю отриманим у процесі дослідження результатам. Запропоновані рекомендації охоплюють як методичний інструментарій оцінювання конкурентоспроможності, так і практичні напрями вдосконалення умов функціонування будівельних підприємств, зокрема цифровізацію дозвільних процедур, гармонізацію національних будівельних стандартів із європейськими нормами, удосконалення механізмів публічних закупівель та стимулювання інноваційної діяльності.

Загалом, теоретичні положення, методичні розробки, аналітичні результати, висновки та практичні рекомендації дисертаційної роботи є взаємопов'язаними, логічно узгодженими та достатньо обґрунтованими. Їх достовірність визначається коректністю використаних методів дослідження, комплексністю врахування факторів конкурентоспроможності, апробацією запропонованих підходів та відповідністю сформульованих висновків поставленим завданням дослідження.

3. Оцінка належності зв'язку результатів роботи з науковими планами і темами

Дисертацію виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт Київського національного університету будівництва і архітектури, що підтверджує його інституційну обґрунтованість та відповідність напрямам наукової діяльності профільного закладу вищої освіти.

Зокрема, проведене дослідження за своїм змістом і тематичною спрямованістю відповідає темам «Проблеми генезису економіки інтелектуально-інноваційного капіталу» (номер державної реєстрації 0120U000356) та «Сучасні парадигми та креативні технології формування стратегій учасників проєктів і програм в будівництві» (номер державної реєстрації 0123U103887).

Зв'язок дисертаційної роботи із зазначеними науковими темами є логічним та обґрунтованим: перша тема забезпечує теоретико-методологічне підґрунтя

дослідження в частині формування інноваційного капіталу та управлінського потенціалу підприємств, тоді як друга – безпосередньо кореспондується з предметом дисертації, оскільки стосується розроблення стратегій учасників будівельних проєктів і програм в умовах сучасних викликів галузі.

4. Оцінка змісту і структури дисертаційної роботи

Дисертаційна робота А.С. Куценка має логічну, послідовну структуру, що повністю відповідає вимогам, які висуваються до дисертаційних досліджень на здобуття ступеня доктора філософії. Робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 237 сторінок, з яких основний текст – 168 сторінок; список використаних джерел налічує 198 найменувань, що свідчить про належний ступінь опрацювання наукової літератури з обраної проблематики.

Слід особливо відзначити логічність і послідовність викладання матеріалу в роботі, а також її насиченість ілюстративним матеріалом (рисунками, таблицями) та додатками, що значно полегшує сприйняття інформації.

У вступі аргументовано визначено актуальність обраної теми дослідження, мету і завдання її проведення, визначено об'єкт та предмет дослідження, обґрунтовано вибір методів дослідження, сформульовано наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, представлено підсумки апробації результатів роботи.

У першому розділі дисертаційної роботи – «Теоретичні передумови забезпечення конкурентоспроможності підрядних будівельних підприємств», здійснено систематизацію наукових підходів до трактування сутності конкурентоспроможності, починаючи від класичних економічних шкіл і завершуючи сучасними багатофакторними моделями. У розділі здійснено критичний аналіз методичних підходів до оцінювання конкурентоспроможності, досліджено законодавчо-нормативну базу регулювання конкурентних відносин у будівельній галузі та обґрунтовано авторське визначення досліджуваної категорії з урахуванням галузевої специфіки.

У другому розділі – «Методичний базис забезпечення комплексного оцінювання конкурентоспроможності будівельних підприємств», наведено результати аналізу трансформації ринку публічних закупівель в умовах воєнного стану, зокрема функціонування системи Prozorro, а також авторський методичний підхід до інтегрального оцінювання конкурентоспроможності підрядного підприємства на основі методу аналізу ієрархій.

У заключному третьому розділі – «Формування механізму забезпечення конкурентоспроможності підрядних будівельних підприємств», розроблено

організаційно-економічний механізм, обґрунтовано стратегічні пріоритети розвитку підприємств залежно від типу ринкової структури та здійснено практичну апробацію запропонованої методики на прикладі десяти найбільших підрядних будівельних підприємств України.

У висновках до розділів і загальних висновках узагальнені та викладені найбільш важливі наукові та практичні результати, одержані в дисертації.

Таким чином, дисертаційна робота Куценка А.С. відповідає вимогам до досліджень на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Робота відзначається чіткою, послідовною, логічною структурою, завершеністю дослідження, належним методичним забезпеченням, науковою новизною та високим рівнем практичної значущості.

5. Наукова новизна дисертаційної роботи

Наукова новизна дисертаційного дослідження А.С. Куценка полягає в розвитку теоретико-методичних засад та розробленні практичного інструментарію забезпечення конкурентоспроможності підрядних будівельних підприємств в умовах воєнних і поствоєнних трансформацій економіки.

В дисертаційній роботі удосконалено:

- теоретико-методичний підхід до визначення конкурентоспроможності підрядних будівельних підприємств, який, на відміну від існуючих підходів, передбачає її розгляд як інтегральної характеристики, що формується під впливом взаємопов'язаних економічних, організаційно-технологічних, кадрових та ринкових факторів;

- методичний підхід до оцінювання конкурентоспроможності підрядних будівельних підприємств, який ґрунтується на формуванні системи взаємопов'язаних показників, їх нормуванні, визначенні вагомості за допомогою методу попарних порівнянь Сааті та інтегруванні отриманих результатів у єдиний показник конкурентоспроможності. Особливістю запропонованого підходу є врахування економічних, організаційно-технологічних, кадрових та ринкових факторів, що дає змогу здійснювати комплексне порівняльне оцінювання конкурентних позицій підрядних будівельних підприємств, визначати їх рівень конкурентоспроможності та обґрунтовувати напрями подальшого розвитку;

- організаційно-економічний механізм формування конкурентоспроможності підрядних будівельних підприємств, який орієнтований на узгодження внутрішнього потенціалу підприємства з вимогами та викликами зовнішнього середовища і передбачає взаємопов'язане використання економічних, організаційно-технологічних, кадрових та ринкових інструментів.

В дисертаційній роботі набули подальшого розвитку:

– інструментарій стратегічного управління будівельними підприємствами, що полягає в обґрунтуванні системи індикаторів моніторингу конкурентних позицій, сформованої на засадах інтеграції організаційно-технологічних, кадрових, ринкових та фінансово-економічних показників. Наукову цінність цього положення визначає його орієнтація на сучасні трансформаційні умови функціонування будівельної галузі, зокрема поствоєнне відновлення, підвищення вимог до строків реалізації будівельних проєктів, посилення ролі кадрового потенціалу та конкуренції у сфері закупівель. Запропонований інструментарій створює підґрунтя для комплексної діагностики конкурентоспроможності та підвищення обґрунтованості стратегічних управлінських рішень;

– теоретико-методичні засади формування стратегічних пріоритетів розвитку підрядних будівельних підприємств та інструментів забезпечення їх конкурентоспроможності. Позитивним аспектом цього положення є інтеграція структурного аналізу ринку та адаптивного управління конкурентною поведінкою підприємства з урахуванням типології ринкових структур. Запропонований підхід передбачає врахування рівня ринкової концентрації, бар'єрів входу, інтенсивності цінової та нецінової конкуренції, асиметрії інформації та інших характеристик конкурентного середовища. Це дозволяє диференціювати стратегічні пріоритети підприємств залежно від умов їх функціонування та підвищити адаптивність стратегічних рішень до змін ринкової кон'юнктури;

– методичний підхід до багаторівневої діагностики конкурентоспроможності підрядних будівельних підприємств, який поєднує результати інтегрального оцінювання, сформованого із застосуванням МАІ, з динамічним аналізом зміни конкурентних позицій та врахуванням впливу інституційного середовища. Запропонований підхід передбачає врахування нормативно-правових обмежень, умов публічних закупівель і регуляторних вимог галузі, що дозволяє перейти від фіксації поточного рівня конкурентоспроможності до виявлення тенденцій його зміни, визначення проблемних зон та обґрунтування управлінських заходів щодо адаптації підприємства до трансформацій економічного і ринкового середовища.

В цілому наукова новизна дисертаційної роботи полягає в розробленні комплексного науково-методичного забезпечення процесів формування і підвищення конкурентоспроможності будівельних підприємств, що дозволяє суб'єктам будівельної галузі приймати обґрунтовані управлінські рішення в умовах підвищеної невизначеності воєнного та поствоєнного періодів.

6. Висновок щодо практичної цінності результатів роботи та їх впровадження в практику діяльності підприємств

Практичне значення дисертації А.С. Куценка полягає у можливості безпосереднього застосування розроблених теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій будівельними підприємствами, галузевими асоціаціями та органами державного управління для підвищення ефективності діяльності й зміцнення конкурентних позицій у воєнних і поствоєнних умовах.

Розроблена методика комплексного оцінювання конкурентоспроможності на основі методу аналізу ієрархій становить практичний інструмент, придатний для об'єктивної діагностики фактичного рівня конкурентних переваг підрядного будівельного підприємства, виявлення слабких місць у розрізі економічної, організаційно-технологічної, кадрової та ринкової складових діяльності, а також для формування обґрунтованих управлінських рішень. Цінність підходу підтверджується тим, що він не залишився суто теоретичною розробкою – методику апробовано на прикладі десяти найбільших підрядних будівельних підприємств України, що дало змогу отримати конкретні кількісні результати рейтингування та продемонструвати практичну застосовність запропонованого інструментарію в реальних умовах господарювання.

Запропонований організаційно-економічний механізм підвищення конкурентоспроможності дає змогу підприємствам галузі впроваджувати адаптивні моделі управління, диференційовані залежно від типу ринкового середовища, у якому вони функціонують, що сприяє більш обґрунтованому вибору стратегічних пріоритетів розвитку – від технологічного лідерства до нішевої спеціалізації, відповідно до наявного ресурсного потенціалу підприємства.

Практичну реалізацію одержаних результатів підтверджено довідками про впровадження на ТОВ «Регіон-Агробуд» та ТОВ «ДВ-Констракшн», що засвідчує апробацію запропонованих підходів в умовах реальної господарської діяльності. Особливої уваги заслуговує й те, що сформульовані в роботі напрями удосконалення законодавчо-нормативної бази можуть становити практичний інтерес для органів державної влади, відповідальних за формування політики у сфері публічних закупівель та регулювання будівельної галузі в контексті післявоєнної відбудови України.

7. Висновок щодо повноти викладу основних результатів дисертації в наукових виданнях

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, є достатньо висвітленими в публікаціях автора. Основні положення дисертаційного

дослідження опубліковано у 13 наукових працях, з яких 5 статей – у наукових фахових виданнях України, що входять до затвердженого МОН України переліку, решта – тези доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, інформацію щодо яких наведено у списку опублікованих робіт.

Наведені публікації повною мірою відображають зміст дисертаційної роботи, послідовно розкривають основні наукові результати кожного з трьох розділів дослідження та відповідають вимогам п. 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

8. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Підтверджуючи висловлену вище високу оцінку даної роботи, вважаю за необхідне висловити ряд зауважень і побажань дискусійного та рекомендаційного характеру, які не стосуються принципових наукових положень дисертації.

8.1. У підрозділі 1.3 (с. 67–91) автором ґрунтовно систематизовано нормативно-правові засади функціонування будівельної галузі, зокрема у сфері стандартизації, публічних закупівель, цифровізації, енергоефективності та гармонізації національних норм з європейськими вимогами. Водночас дискусійним є питання щодо оцінювання безпосереднього впливу окремих нормативно-правових інструментів на конкурентоспроможність будівельних підприємств. Зокрема, автор зазначає про необхідність подальшої цифровізації дозвільних процедур, гармонізації будівельних стандартів з європейськими нормами, удосконалення механізмів публічних закупівель та стимулювання інноваційної діяльності, однак не здійснює кількісної або порівняльної оцінки того, наскільки кожен із цих напрямів впливає на окремі складові конкурентоспроможності підприємств. Дослідження могло б бути посилене визначенням пріоритетності зазначених напрямів за критеріями їх впливу на фінансову, технологічну, інноваційну та ринкову складові конкурентоспроможності будівельних підприємств.

8.2. У табл. 2.14 (с. 135) до ринкових факторів включено частку виграних тендерів, середню кількість учасників у тендерах, частку розірваних договорів та коефіцієнт зменшення ціни на аукціоні або відкритих торгах. Автор обґрунтовано визначає частку виграних тендерів як стимулятор, а частку розірваних договорів і зменшення ціни – як дестимулятори. Водночас потребує додаткового обґрунтування трактування середньої кількості учасників у тендерах як стимулятора конкурентоспроможності. Адже збільшення кількості конкурентів

може як свідчити про привабливість ринку та здатність підприємства конкурувати, так і, навпаки, підвищувати складність перемоги в тендері. Тому характер впливу цього показника може бути нелінійним і залежати від інших параметрів ринкового середовища.

8.3. У підрозділі 2.3 (с.130–132), для визначення ваг критеріїв автором використано метод попарних порівнянь Сааті, відповідна матриця наведена у табл. 2.10, а структура ієрархії – у табл. 2.11. При цьому автор зазначає, що матриці сформовані на основі експертних оцінок і характеризуються прийнятним рівнем узгодженості. Зокрема, для ринкових факторів відношення узгодженості становить 0,091, а для кадрових – 0,098. Дискусійним є питання стійкості отриманих вагових коефіцієнтів до зміни складу експертів та їхніх суджень. Доцільним доповненням методики міг би бути аналіз чутливості інтегрального показника до варіації експертних ваг.

8.4. На с. 122 запропоновано розрахунок інтегрального показника конкурентоспроможності за формулою (2.4) як суми нормованих значень показників, помножених на відповідні вагові коефіцієнти. На мою думку, дискусійним є вибір саме адитивної форми агрегування. Такий підхід передбачає взаємну компенсацію окремих показників: низьке значення одного критерію може компенсуватися високим значенням іншого. Однак, у діяльності будівельного підприємства окремі характеристики, наприклад, фінансова стійкість, дотримання строків будівництва або якість виконання робіт, можуть мати критичний характер. Тому доцільним було б додатково обґрунтувати переваги адитивної моделі порівняно з мультиплікативною або іншими моделями багатокритеріального агрегування.

8.5. У табл. 2.17 на с. 138 запропоновано шкалу інтерпретації результатів оцінювання конкурентоспроможності, яка передбачає рівні «низький», «достатній» та «високий». Водночас дискусійним є питання обґрунтування меж між відповідними рівнями конкурентоспроможності. З огляду на те, що саме за результатами інтегрального оцінювання підприємства ранжуються та відносяться до певної групи, доцільним видається чіткіше обґрунтувати числові інтервали, за якими здійснюється таке розмежування, а також перевірити стабільність класифікації підприємств за зміни вагових коефіцієнтів.

8.6. У підрозділі 3.2 (с. 179), зазначено, що результати розрахунку інтегрального показника для 10 підрядних підприємств наведено за 2023 рік. Водночас, назва табл. 3.3 визначає період дослідження як 2024–2025 рр. Ця часова неузгодженість потребує уточнення, оскільки період, за який сформовано вихідні дані, безпосередньо впливає на коректність інтерпретації отриманих результатів.

Особливо це важливо в умовах суттєвих змін будівельного ринку України у 2023–2025 рр.

8.7. У табл. 3.3 на с. 180 наведено результати інтегрального оцінювання конкурентоспроможності будівельних підприємств, на основі яких здійснено їх ранжування та розподіл за рівнями конкурентоспроможності. Водночас дискусійним є питання обґрунтованості формування досліджуваної вибірки та меж поширення отриманих результатів на будівельні підприємства України загалом. Зважаючи на значну диференціацію будівельних підприємств за масштабами діяльності, спеціалізацією, регіонами функціонування, обсягами та характером реалізованих будівельних проєктів, доцільним було б більш детально обґрунтувати критерії відбору підприємств до досліджуваної сукупності та можливості поширення отриманих результатів на інші групи учасників будівельного ринку. Водночас, зазначене зауваження не знижує практичної цінності запропонованого підходу, а визначає напрям його подальшого розвитку шляхом розширення вибірки та проведення додаткових порівняльних досліджень.

Висловлені щодо дисертації окремі дискусійні моменти і зауваження не носять принципового характеру, не зменшують актуальність, новизну, теоретичну і практичну цінність здобутих автором результатів і не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи, яка є завершеним дослідженням.

9. Академічна доброчесність

У дисертаційній роботі Куценка А.С. порушень принципів академічної доброчесності не виявлено. Дослідження виконано автором самостійно, а всі використані наукові джерела належним чином процитовано та відображено у списку використаних джерел відповідно до встановлених вимог.

За результатами перевірки дисертації на наявність текстових запозичень встановлено, що рівень збігів становить 5,08 %, що не перевищує допустимих нормативних показників та зумовлений переважно коректним використанням загальноновживаної наукової термінології, назв нормативно-правових актів, усталених наукових визначень і належним цитуванням джерел. Такий показник свідчить про високий рівень авторської оригінальності дослідження та підтверджує самостійний характер отриманих наукових результатів. Робота відповідає основним вимогам академічної доброчесності, а ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації результатів не виявлено.

10. Загальний висновок

Представлена на розгляд дисертаційна робота Куценка Артемія Сергійовича за актуальністю, науковою новизною, теоретичною і практичною цінністю,

завершеністю, змістом та оформленням відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка», встановленим «Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а також вимогам МОН України до оформлення дисертацій.

Отримані результати належним чином обґрунтовані й вирішують актуальне науково-практичне завдання – розвиток теоретико-методичних засад та розроблення організаційно-економічного механізму забезпечення конкурентоспроможності будівельних підприємств України в умовах воєнної економіки та поствоєнного відновлення.

Дисертаційна робота «Науково-методичні засади забезпечення конкурентоспроможності будівельних підприємств в умовах відбудови економіки України» є завершеною, самостійно виконаною науковою роботою, в якій отримано нові науково обґрунтовані теоретичні та практичні результати, а її автор, Куценко Артемій Сергійович, заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»).

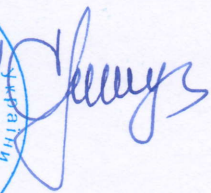
Офіційний опонент:

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри девелопменту
нерухомості, фінансів, обліку та маркетингу,
декан економічного факультету
Українського державного університету
науки і технологій,
ННІ «Придніпровська державна академія
будівництва та архітектури»

 Павло ФІСУНЕНКО

Підпис Фісуненка П.А. засвідчую
Т.в.о. ученого секретаря УДУНТ, професор

 Юрій ПРОЙДАК